

OPBYGNING OG UDVIKLING BLANDT SOVJETUNIONENS POLARFOLK

Af museumsinspektør, mag. scient. *George Nellemann*

De grønlandsinteresserede kredse i dette land har haft mange anledninger til at erfare, hvordan store dele af de arktiske områder administreres og udbygges i vore dage, ikke mindst gennem Det grønlandske Selskabs foredrag og publikationer. Alaska, Canada, Labrador og Lapland har været behandlet flere gange af grønlandsadministrationens tjenestemænd og af videnskabsmænd, der under kortere eller længere ophold har haft lejlighed til at supplere den viden de har fra litteraturen med lokale indtryk.

Et arktisk område, man meget sjældent hører noget om her i Danmark, på trods af, at det er meget stort, er Sovjetunionens arktiske dele, Sibirien og Nordrusland. Peter Freuchen har skrevet om Sibirien i sin bog „Sibiriske Eventyr“ fra 1939, og i bogen „Erhverv og kultur langs polarkredsen“ fra 1950 har N. Kingo Jacobsen og P. P. Sveistrup givet en oversigt over bl. a. de sovjetiske polarfolks erhvervskultur. I det håb, at det kan interessere nogen at vide, hvordan Sovjetunionen har grebet opbygnings- og udviklingsproblemerne an i det arktiske, skal jeg i det følgende forsøge at give en kort oversigt over forholdene i Nordrusland og Nordsibirien. Jeg må understrege, at jeg i modsætning til dem, der har berettet om forholdene i de andre arktiske områder, ikke engang har været på et kortere ophold i de egne, jeg her beskæftiger mig med, hvorfor jeg må bygge min fremstilling udelukkende på officielle beretninger og publikationer, og jeg har ikke mulighed for, som når talen er om grønlandske forhold og officielle publikationer, at fremstille mine egne kommentarer til situationen eller smykke min fremstilling med lokalkolorit eller selvoplevede episoder.

Ruslands herredømme over Sibirien indledtes 1581 med, at den fredløse kosakhøvding Jermak Timovejevic med 500 mand trængte frem fra Ural mod øst og besejrede tatarriket Sibir. Jermak, som han almindeligvis blot kaldes, var i den novgorodiske købmandsslægt Stroganov's tjeneste, og hans erobringer kom især denne til gode, idet familien fik eneretten på handel med Sibirien, en ret, familien beholdt indtil 1722.

Det blev dog ikke Jermak, der kom til at fuldføre erobringen af Sibirien, for han druknede allerede 1584 i Irtysh-floden i Vestsibirien under en kamp med den lokale befolkning. Først i løbet af det syttende århundrede blev hele området underlagt Tsaren.

Da der imidlertid er tale om et område på godt 12 mill. kvadratkilometer, siger det sig selv, at kontrollen med og indflydelsen på de mange folkeslag, der beboede dette enorme land, ikke blev særlig indgående, selv om der er foregået en omfattende indvandring af russere, såvel frivillige nybyggere som forviste forbrydere, heriblandt en ikke ringe del „politiske“. Den russiske befolkning i Sibirien, de såkaldte sibirjaker, finder man hovedsagelig langs den transsibiriske jernbane (færdigbygget 1895) og de store, sejlbare floder. (Her er de meget store kolonisationer og nyanlæg, der er foregået i de seneste årtier ikke taget med i betragtning, da de især findes udenfor det arktiske Sibirien). I de vidtstrakte taiga- og tundraområder mellem de store floder og i det afsides liggende Nordøstsibirien udgjorde den oprindelige befolkning det store flertal, og den havde hovedsagelig kontakt med russiske handelsmænd og skindopkøbere. Denne kontakt blev imidlertid deres ulykke. Det er den gamle historie, som også kendes i vestligere polarlande: Købmændene gav kredit og bragte på denne måde befolkningen i en sådan afhængighed, at de selv kunne sætte alle priser – og yderligere blev vodkaen benyttet flittigt for at få handelen til at glide – til købmændens fordel.

Fra regeringens side var skatteopkrævning den vigtigste aktivitet, medens der ikke blev gjort næneværdigt for at fremme oplysningen eller afhjælpe den mange steder katastrofalt dårlige sundhedstilstand. Som illustration kan det anføres, at det ved folketællingen i 1896 kun var 0,2 % af befolkningen, der kunne læse, og at der i 1910 f. eks. i guvernementet Tobolsk var 1 læge til 25.000 mennesker, i Jeniseisk 1 til 12.500 og i arrondissementet Jakutsk 1 læge til 25.000 mennesker. Disse læger betjente så at sige kun bybefolkningen, medens shamanerne, åndemanerne, var de eneste „medicinere“, der tog sig af befolkningen i de store, tyndt befolkede områder.

Russiske videnskabsmænd, bl. a. de etnografer, der arbejdede i Nordsibirien, har ved flere lejligheder henledt Tsar-regeringens opmærksomhed på de fortvivlende økonomiske og sociale forhold der, men uden resultat.

Sådan var i grove træk situationen før revolutionen i 1917. Med oktoberrevolutionen indvarsledes en ny epoke, også for de små arktiske folkeslag i Sibirien, selv om der naturligvis gik en del år, før man kunne iværksætte det opbygningsprogram, jeg i det følgende skal forsøge at give et indtryk af.

Allerede oktoberrevolutionen fastslog, at alle folkeslag er lige, og i 1918 udstedtes et dekret, ifølge hvilket alle nationaliteter skal have ret til at modtage undervisning på deres eget sprog.



Foto: M. Redkin, Fotokhronika Tass

Rensdyravlerekolkhoz'en »Tundra«s kontor og klublokaler, Kolahalvøen.

I selve revolutionsperioden, 1917–20, var der selvsagt ikke kræfter eller muligheder for at iværksætte foranstaltninger til at afhjælpe de elendige forhold i Nord-sibirien, så meget mere som admiral Kolchak's hvide tropper først blev nedkæmpede i 1920, og enkelte grupper holdt stand indtil 1924.

I dette år, 1924, blev den institution dannet, som skulle få ledelsen af så at sige alle statsopgaver blandt de nordlige folkeslag, fra Nordrusland til Beringsstrædet: „Komiteen til ophjælpning af de etniske minoriteter i de nordlige randområder“ eller kortere „Nord-komiteen“. Denne sorterede direkte under Central-eksekutiv-komiteen og fik til opgave at planlægge, samordne og opbygge administration, forsyningstjeneste, erhvervsliv, sundhedsvæsen og undervisning blandt de mange, og på mange måder vidt forskellige, arktiske og subarktiske folkeslag.

Da Nordkomiteens regionale arbejdsområde omfattede store og kun flygtigt kendte landstrækninger, blev der i den indvalgt ikke alene administrationsfolk, men bl. a. også etnografer, for at man kunne drage nytte af deres viden om de sibiriske folkeslag og deres erfaringer i at foretage undersøgelser i Sibirien. Således kom de blandt fagfæller velkendte etnografer L. I. Sternberg og V. G. Bogoras til at deltage i Nordkomiteens arbejde, to videnskabsmænd, der begge havde været forvist til Sibirien af politiske grunde, og som havde en omfattende forhåndsviden om forholdene.

Komiteens arbejde blev indledt med udsendelsen af økonomisk-samfundsvidenskabelige undersøgelsesmissioner, der skulle skabe et overblik over de etniske forhold og den økonomiske situation, og i 1926–27 blev der, på Nordkomiteens forslag, gennemført en „økonomisk folketælling“. Selv om denne ikke gør krav på at være fuldstændig eller helt nøjagtig, gav den dog et grundlag at arbejde videre på.

At et sådant arbejdsgrundlag var nødvendigt, forstår man bedre, når man ved, hvor mange og hvor forskellige folkeslag Nordkomiteen skulle arbejde og planlægge for. Til, som det almindeligvis udtrykkes i sovjet-litteraturen, de nordlige, etniske minoriteter regnes følgende folkeslag:

Tjuktjer, korjaker, kamchadaler, eskimoer og aleuter i Nordøstsibirien og på Komandorski-øerne; tunguser, yukaghirer og lamuter i Østsibirien; golder, giljaker, olscha, oroker, orochi og udehe i Amurlandet og på Sakalin; tawgirer, dolganer, jeniseiere, ostjaksamojeder, ostjaker, voguler, samojeder, zürjänner og lapper i Vestsibirien og Nordrusland.*

Når dertil kommer, at disse folk erhvervskulturelt spænder over hele skalaen fra stor-rensdyravlere over små-rensdyravlere med jagt som hovederhverv og rene jægere til fiskerfolk og sæl- og hvalfangere, har man for alvor et indtryk af, hvad der

* Her benyttes de „gamle“ betegnelser for folkene; de fleste har nu fået nye, svarende til hvad de kalder sig selv.



Goldisk kolkhoz Foto: M. A. Kaplan, Folkemuseet, Leningrad
henter brændsel til vinteren med flodbåd på en af Amur's bifloder.

gemmer sig bag det tilsyneladende enkle begreb „de små nordlige folkeslag“, der omfatter ca. 130.000 personer.

I 1926 blev der udarbejdet et „Provisorisk reglement for administrationen af de indfødte folkeslag og de små stammer i RSFSR's nordlige grænseområder. Størstedelen af Nordsibirien hører administrativt under den Russiske Socialistiske Føderative Sovjet Republik (: RSFSR). Ved denne lejlighed rejste der sig en principiel debat om de nordlige områders fremtid, i hvilken tilhængere af en reservats-politik, ifølge hvilken man skulle isolere de små nordlige folkeslag fra de russiske sibirjaker, således, at de kunne bevare deres gamle kultur, stod overfor tilhængere af en hurtig udbredelse af socialismens ideer og en modernisering af de gammeldags kulturer. Reservats-tankens tilhængere frygtede, at kontakten med „den nye kultur“ ville få ødelæggende følger for de nordsibiriske folkeslag.

Nordkomiteen kom til det resultat, at det var nødvendigt at opbygge en lokal administration, der kunne beskytte de nordlige folkeslag mod udnyttelse, og komiteen gik ind for en plan om, ved sovjetregeringens hjælp, at føre de sibiriske og nordrussiske polarfolk gennem en hurtig kulturudvikling, der skulle springe en række mellemstadier over, direkte ind i socialismen.

Efter det provisoriske reglement blev der oprettet en lokal administration, hvis afgrænsninger i første omgang fulgte de gamle klans- og æts-inddelinger, men som ret hurtigt blev territoriale. Blandt de foranstaltninger, der i Nordkomiteens første år blev gennemført for at ophjælpe folk, kan nævnes fritagelsen for skatter i 1927. I 1930 kom en omfattende jagtlov, og i 1932 blev de sidste rester af privat skindhandel afskaffet.

På grund af de dårlige erfaringer man havde gjort, fik de lokale autoriteter i 1930 ret til helt eller delvis at forbyde indførelse og salg af alkohol i polarfolkenes områder. Det praktiske arbejde med ophjælpning af de sibiriske polarfolk bestod i forsyninger med nødvendige varer, erhvervsophjælpning, uddannelse og etableringen af en læge- og dyrlægetjeneste. Forsyningstjenesten blev en kombination af statshandel og lokale brugsforeninger, og for at ophjælpe økonomien blev der indført et mere differentieret vareopkøb end tidligere, da pelsværk så at sige var den eneste handelsvare. Således udbyggedes bierhverv som bærplukning og indsamling af nødder. Også skindfodtøj, dragter og flere andre færdige produkter blev inddraget i handelen, ligesom opkøbet af fisk og kød blev udvidet.

Pelsdyravl blev ligeledes indført, og der oprettedes jagtstationer, der har til opgave at organisere jagten og undersøge mulighederne i uudnyttede områder, ligesom den lokale befolkning også gennem disse stationer bliver forsynet med bedre jagtvåben.

Samtidig med oprettelsen af disse statsinstitutioner blev der efterhånden gennemført en kollektivisering, idet såvel jagt som rensdyravl og fiskeri blev organiseret i kolkhozer, der gav mulighed for en mere rationel udnyttelse af ressourcer og arbejdskraft, idet kollektivbrugene bedre end de enkelte familier har mulighed for at anskaffe moderne jagt- og fiskeredskaber. For rensdyravlens vedkommende betød kollektiviseringen bl. a. at folk, der før havde vogtet små hjerde, i det nye samarbejde kan udnytte deres arbejdskraft bedre; de folk, der blev frigjort på grund af den mere rationelle fællesvogtning af større hjerde, kan nu hellige sig andre opgaver indenfor kollektivet som jagt, fiskeri og transport eller byggevirksomhed. I forbindelse med kollektiverne og jagtstationerne bliver der også drevet vildtbiologisk og veterinær forskning med henblik på en forbedring af rensdyravlens og jagtens resultater.

En meget væsentlig side af opbygningsarbejdet er undervisningen. På grund af områdets og kulturernes særlige karakter har man måttet opbygge specielle undervisningsinstitutioner. Undervisninger er således organiseret omkring faste skoler og nomadeskoler (= vandrelærerskoler) samt to specielt sovjetiske organisationer, *kulturbaserne* og de *røde telte*.

De røde telte er omvandrende undervisningsinstitutioner, der især tager sig af den voksne befolkning, som lærer at læse og skrive og undervises i socialismens ideer. De røde telte rejser fra lejr til lejr og giver sig, udover voksenundervisningen, også af med børneundervisning, hvor sådan ikke sker på anden måde, ligesom de også yder lægehjælp.

Kulturbaserne er store undervisningscentre og serviceinstitutioner, som er placerede centralt i de mest afsides liggende egne. En kulturbase består af kostskole, hospital, udsalg, slagteri, veterinærstation, reparationsværksteder, forskningslaboratorier og herberge for tilrejsende. På kulturbaserne lærer børnene i kostskolerne ikke alene de almindelige skolefag, men de vænnes også til hygiejne og til nye dragtformer. Kvinderne undervises i syning, tøjvask og barnepleje, og mændene kan få deres jagtvåben, motorer o. a. repareret på værkstederne, ligesom de gennem udsalgene kan skaffe sig nye redskaber og værktøj. Kulturbasernes zoologer og dyrlæger bistår rensdyravlerne i sygdomsbekæmpelse og giver dem undervisning i og råd vedrørende rationelle slagtningsmetoder.

Samtidig med, at kulturbaserne på denne måde bidrager til opbygningen af en ny kultur og økonomi, drives der fra dem en forskning, på grundlag af hvilken retningslinierne for den videre udvikling lægges. Af denne grund indtager etnografien en betydningsfuld plads blandt de repræsenterede videnskaber, idet man gennem en detaljeret viden om de forskellige folkeslags erhvervskultur og sociale forhold tilpasser udviklingen, så den ikke bliver forceret ved indførelse af f. eks. erhvervs-grene og -metoder, der ikke passer til de naturgivne eller sociale og kulturelle forudsætninger.

Også i selve skolearbejdet deltager etnograferne og sprogforskerne. Som omtalt i indledningen har alle nationaliteter krav på at modtage undervisning på deres eget sprog. Dette betød, at der før undervisningen kunne tilrettelægges og sættes igang måtte laves alfabeter, skriftsprog og skolebøger til en lang række folkeslag, hvis sprog ikke tidligere havde været skrevet. I undervisningen benytter man i vid udstrækning lokale folk, der har gennemgået en uddannelse til lærere og administratorer på „Institutet for de nordlige folkeslag“. På dette institut, der fungerede fra 1926 til 1941, var der ansat en del etnografer og sprogforskere som lærere, og på en til instituttet knyttet forskningsafdeling blev en stor del af de til grund for undervisningen liggende sproglige studier foretaget. I det hele taget er der en organiseret vekselvirkning mellem forskning og praktisk arbejde, idet universitetsuddannede etnografer og sprogforskere efter deres eksamen sendes ud i det praktiske arbejde på bl. a. kulturbaserne. Dette praktiske arbejde har givet videnskabelige resultater, nemlig en række afhandlinger om såvel erhvervsforhold (f. eks. rensdyravl) som sociale forhold, afhandlinger, der for manges vedkommende er skrevet på kulturbaserne.

Kulturbaserne har været løftestænger for de små sibiriske folkeslags økonomiske og kulturelle udvikling, og hurtigt efter deres oprettelse er de blevet hovedbyer i de pågældende administrative områder, idet befolkningen har samlet sig omkring dem.

I årene 1928–30 blev der i dette nordlige område oprettet en national og territorial administration, idet det inddeltes i 93 „rayon'er“ og 6 store nationale områder – på grundlag af forudgående undersøgelser over de forskellige folkeslags geografiske fordeling, de fattigste befolkningsgrupper blev materielt hjulpet ved, at den private skindhandel afløstes af statshandel og ved ydelse af erhvervslån til redskaber og til køb af tamrener. I årene 1929–32 lykkedes det at få oprettet sammenslutninger af jægere og rensdyravlere som en slags enkle kollektiver med rensdyravl som hovederhverv, ligesom der også blev organiseret fiskerikollektiver med fællesejede redskaber. Disse kolkhozer har været i stand til at overvinde en stor del af de vanskeligheder, man tidligere kæmpede med i kraft af, at de har kunnet skaffe bedre udrustning, fiskeredskaber og våben end det tidligere var muligt for de enkelte familier; med denne bedre udrustning har det været muligt at udnytte taigaens og tundraens rigdomme mere rationelt.

Disse ændringer i de nordsibiriske folkeslags kultur er som omtalt gennemført på grundlag af forudgående etnografiske undersøgelser, således at man har undgået forbratte omvæltninger. Også i den planmæssigt gennemførte ændring af samfundsstrukturen har man haft god brug for nøjagtige oplysninger om folkenes sociale organisation. Man har således taget hensyn til, hvad man har fundet af fællesskabsideer og andre træk i den gamle sociale kultur, der kunne passes ind i det socialistiske system, da man arbejdede på oprettelsen af kollektivbrug.

Nogle etnografer har foreslået, at man skulle benytte f. eks. de gamle bådelaug i havfangsten eller fællesvognningen af rensdyr om sommeren som udgangspunkt for oprettelsen af kolkhozer; mere dybtgående undersøgelser har imidlertid vist, at de oprindelige og traditionelle fælles-arbejds former ligger ret fjernt fra den socialistiske fællesskabstype. Som eksempel på, hvordan kollektiviseringen er gennemført og organiseret, kan jeg henvise til en artikel om de asiatiske eskimoer og den nye tid, som vil blive trykt i et senere nummer af dette tidsskrift.

Under den anden verdenskrig bidrog de nordsibiriske folkeslag til forsvaret af Sovjetunionen dels ved at forøge deres produktion af fisk, kød og skind, dels ved at stille soldater.

Efter krigen har man arbejdet videre med en udbygning af erhvervslivet. I rensdyravlen har man f. eks. lavet planer for udnyttelsen af de forskellige græsningsområder og indført sprøjtning af dyrene for at beskytte dem mod bremses. Jagten har man reguleret ved fredningsbestemmelser, så den truende udryddelse af visse dyrearter er standset og faunaen beriget. Fiskeritekniken er ændret radikalt ved indførelse



*Moderne fiskerby,
Lesnoi ved Kandalaks-bugten.*

Foto: M. Redkin, Fotokhronika Tass

af motorbåde og større redskaber, store afskibninger og andre former for rationalisering og modernisering. På tundraen og i taigaen opbygges der byer med „moderne bekvemmeligheder“ som skole med skolehjem, sygehus, klub, bibliotek, posthus, udsalgssted, slagteri, badeanstalt, børnehjem og el-værk.

Dragtformerne ændres efterhånden, og den gamle skinddragt afløses til hverdagsbrug af fabriksfremstillede tekstilvarer. Spisevanerne ændres ved indførelsen af brød, sukker, smør, gryn, grøntsager m. m. som supplement til den traditionelle kød- og fiskediæt, og de gamle kostvaner går efterhånden i glemme.

Medens nogle sider af den gamle kultur således bevidst og planmæssigt ryddes væk og erstattes af en „socialistisk kultur“, er der andre, der lige så bevidst holdes i live, som f. eks. de forskellige folkeslags karakteriske danse og deres kunsthåndværk f. eks. skindbroderi på dragter og de udskæringer og graveringer i hvalrostand, der er så karakteristiske for de sibiriske eskimoer og deres nabofolk. Ved siden af de traditionelle fremstillinger af den gamle kulturs dagligliv indgår der dog nu også i disse graveringer fremstillinger af helt moderne foreteelser.

Som et resultat af den udvikling der er sket i Nordsibirien, er en del gamle træk i den sociale kultur forsvundet, som f. eks. betaling af brudepris eller brudetjeneste

i pigens familie og polygami. De befolkningskoncentrationer, der finder sted i de nye byer, hvortil familier fra forskellige folkeslag flytter, har medført „blandede ægteskaber“ i ret stort omfang, hvilket vel i det lange løb vil komme til at betyde en udjævning af forskellene mellem de forskellige folkeslag og en ny kultur, der er domineret af enkelte folkeslag, der er de andre overlegne, talmæssigt eller på anden måde.

Efter denne korte oversigt over den førte politik og dens resultater, som det fremgår af de officielle beretninger, kunne det være fristende at drage sammenligningen til Grønland. Naturligvis er der mange natur- og kulturbetingede forskelle, men – synes jeg – nok så mange ligheder. Dette kan vel skyldes, at Sovjet-polarområderne som Grønland er udpræget statsdirigerede områder i en opbygningstid, men samtidig områder, der gradvis får større og større lokalt selvstyre. En gennemgang af disse ligheder vil blive lang og kedelig, men opremsning af en række ordpar vil sikkert være tilstrækkeligt til, at læseren selv kan foretage en sådan gennemgang i hovedet – i det omfang det har læserens interesse.

Ordparrene skal ikke betragtes som synonympar, men kun som en sammenstilling af beslægtede begreber og foreteelser:

Nord-komiteen	Grønlandskommission(er)
Statshandel og brugsforeninger	Statshandel og brugsforeninger
Kulturbaser	Byer (tidl. : kolonier)
Røde telte	Vandrelærere
Kostskoler	Kostskoler
Modernisering af fiskeriet ved indførelse af motorbåde	
Veterinærstationer	Fåre- og renavlsstationer
Nationalt område	Vestgrønland – landsråd
National rayon	Nord- og Østgrønland, Fanger- og distriktsråd
Ingen direkte skatter	Ingen direkte skatter

Lighederne fremtræder endnu tydeligere, når talen er om forholdene blandt de asiatiske eskimoer – som det vil fremgå af den omtalte artikel om denne eskimogruppe og dens forhold idag.